İngiliz profesör tombakları alelacele getirip bakana verdi

Müzayedecinin çalımı

İki tombak şamdanını Türkiye'ye kazandıran Sevgi Gönül: İki tombak devlet malıydı. Bunları kimsenin çalmaya, kaçırmaya hakkı yok...

Sotheby's, pek çok eser satan Yaman Mursaloğlu'nun bir İznik tabağının fiyatını müzayededе pompaladı. Fiyatı pompalayan ve Mursaloğlu'nun ortağı olan İngiliz Steven Wolf, Sotheby's'den kovuldu.

İçinde hayvan motifi olan bu İznik tabağı 260 milyon yerine fiyatın pompalanması ile mezatta 735 milyon liraya bankacı Erol Aksoy'un üzerinde kaldı.

Sotheby's 1984'te imza koyduğu ahlak yasasına aykırı hareket etti: Çalıntı ve kaçak malı müzayedeye çıkardı.

Mursaloğlu ve avukatı yerine şamdanları Sotheby's'in müzayedeci profesörü John Carlswell Ankara'ya getirdiğinde kendisi kaçakçılık şube müdürleri yerine bakanın huzuruna çıkartıldı.

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün uluslararası müzayede ve galeri katoloğlarına abone olmayıp bunları zamanında izlememesi eleştiriliyor: "Her müzayededе bir Sevgi Gönül bulunamaz ki..."

ÖZGEN ACAR

ANKARA — Sotheby's ya da Christie's gibi uluslararası kuruluşlar mayısta ve kasımda New York'ta, haziran ve aralıkta ise Londra'da en görkemli eserleri için müzayede düzenlerler. Konuya, olaya ve vergi durumuna bağlı olarak öteki müzayedelerini de Cenevre, Hong Kong, şu ya da bu ülkelere ve bu arada kalan öteki aylara serpiştirirler. Şu sıralarda Berlin, Sotheby's'in ilk müzayedesine hazırlanıyor. **"Glasnost"**tan sonra Sotheby's adına Moskova'da düzenlenen ilk mezatta tombak kısa bir süre önce yine **"sattımmmm"** diye inmişti.

Çiğdem Simavi'nin öncülüğünde Sotheby's 9 aralıkta **"Çağdaş Türk Resimleri"** müzayedesi ile Türkiye'ye ilk adımını attı. Bundan sonraki amaç burada da bir şube açmaktı. İslam eserlerinde üstünlüğünü Sotheby's'e kaptıran Christie's bu bölümünü kapattı. Fransa ise ulusal kültürün korunması gerekçesiyle ne Sotheby's'e ve ne de Christie's'e kapılarını açıp müzayede düzenleme izni veriyor.

Sotheby's'in Londra'da araya serpiştirdiği müzayedelerden biri de 24 ve 25 nisandaydı. İlk gün Hint ve ikinci gün ise Osmanlı ağırlıklı İslam sanat eserleri açıkarttırmaya çıkacaktı. Bu amaçla Türkiye'den de pek çok meraklı Londra'ya gitti. Geleneğe göre satılacak eserler birkaç gün önceden görücüye çıkarcasına, müşterilerin albenisine ve denetimine sunuldu.

Gönül ve Kütük'ün çabaları

Bu ziyaretçilerden biri de işadamı **Vehbi Koç**'un eşi adına kurulan Sadberk Hanım Müzesi'nin Başkanı **Sevgi Gönül**'dü. Müzesine yeni eserler kazandırma niyet ve heyecanı içindeydi.

Daha önce hiç görmediği halde eserler arasında bir tombak şamdan gözünü ısırıyordu. Bayan Gönül, bilgisayarın disklerini değil, ama hafızasının kompartmanlarını yokladı. Evet, bu tombak şamdanı bir yerden anımsıyordu. Kataloğdaki resmi inceledi. Kısa bir süre sonra belleği güçlü çıktı. Tombağın kendisini değil, ama fotoğrafını görmüştü. Ama nerede? Belleğinin ayrıntılarını yeniden tazeledi. Bu fotoğrafı, müzesinin müdürü **Çetin Anlağan** kendisine göstermişti.

Neden mi göstermişti? Çünkü bu eser Bursa'da **"Osmanlı Evi"**nden çalınmıştı. Müze Müdürü **Salih Kütük**, meslektaşını uyarmıştı:

"— Tombağı sizin müzeye satmak isteyebilirler. Sakın alma, lütfen alma ve hemen bana ve yetkililere haber ver."

Bayan Gönül, ilk iş olarak Sotheby's'in çok iyi tanıdığı İslam Eserleri Bölümü Başkanı Prof. **John Carlswell**'in kapısı çaldı.

"— John, kataloğun 251. sayfasında 690 sayılı tombak şamdanı müzayedeye çıkarmasan iyi olur. Çünkü bu eserin Bursa'dan çalındığını sanıyorum... Buraya kadar kaçak gelmiş olmalı. Benden söylemesi..."

Bu öneri üzerine **"müzayedeci profesör"** görevlileri harekete geçirdi ve değeri katalogda 30 bin sterlin (yaklaşık 235 milyon lira) olarak öngörülen eseri müzayededen çekti. Eğer bu eser bu tahmini fiyatla satılmış olsaydı, alıcı bu iş için Sotheby's'in komisyonu ile birlikte yaklaşık 260 milyon lira ödeyecekti.

Sevgi Gönül durumu derhal müdürü Anlağan'a bildirdi ve kendisinden Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü'nü uyarmasını istedi. Çünkü, genel müdürlük o ana kadar bu tombakların bu müzayedede satılacağından değil haberi olmak, böyle bir müzayedenin olacağından da bilgisi yoktu.

Çünkü, dünyadaki her müze, ilgili kuruluş, sanat galerileri ve koleksiyoncuların yaptığı gibi bu uluslararası müzayede kataloglarına abone olunması ve bu eserlerin en az bir ay öncesinden incelenmesi gerektiği bir türlü öğrenilememişti. Bu nedenle Eyüp Camii'nden çalınan değerli İznik çinileri, Cenevre'de göz göre göre yitirilmişti. Herhalde Topkapı ya da Dolmabahçe Sarayı'ndaki tarihsel ve sanat eserler de yitirildikten sonra bu kataloglara abone olunacaktı. Sorulduğunda **"Dışişleri Bakanlığı bize henüz bu katalogları göndermedi"** yanıtı ile işin içinden çıkıldığı sanılıyordu.

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü **Mehmet Akif Işık** hiç kuşkusuz her müzayede ya da galeri sergilerinde Sevgi Gönül gibi sanatseverleri bulamazdı.

Sattımmm...

Nitekim, o gün bir başka tombak şamdan Gönül'ün dikkatinden kaçmıştı. Öteki şamdanın tombağı dökülmüştü. Bundan dolayı değeri ancak 4 bin sterlin (yaklaşık 28.5 milyon lira) ve müzayedecinin komisyonu ile 31.5 milyon lirayı buluyordu. İki tombak şamdan ikizdi ve her ikisi de Bursa'daki Osmanlı Evi'nden çalınmıştı. İkisinin toplam değeri 290 milyon lirayı aşıyordu.

Bayan Gönül'ün önerisi üzerine ışıl ışıl parlayan tombak şamdanın satışını Prof. John Carlswell durduracak, ancak bunun tombağı dökülmüş olan ikizini hiç tereddütsüz satışa çıkaracaktı. Bizzat kendisi tokmağı indirdiğinde **"sattımmm"** diyecekti.

İşte bu olayın ardından Çetin Anlağan Genel Müdür Işık'ı bulamayınca yardımcısı **Tanju Özoral**'a olayı aktaracaktı. Aşağı yukarı birkaç saat farkla Sotheby's'teki bir kaynağım telefonla arayıp olayı bana da duyuracaktı. Ancak satışı durduran **"Türk sanatseverinin adını"** yazmamam koşulu ile kulağımda fısıldayacaktı.

Daha sonra Sayın Gönül ile konuşmamda olayı bana şöyle değerlendirecekti:

"Bu eser devletin malıdır. Benim devletin malına saygım sonsuzdur. Bu eser Türkiye'nin tarihsel ve kültürel mirasının parçası olarak kamu yararına düzenlenmiş bir kuruluşta sergilenmektedir. Bunu kimsenin çalmaya, Türkiye'den kaçırmaya hakkı yoktur. İnancım budur. Buna karşılık özel kişilerin sahip oldukları eserler hakkında konuşamam. Onlar ister alırlar, ister satarlar, bu onların bileceği iştir."

Daha sonra tombak şamdanlar Kültür Bakanı **Namık Kemal Zeybek**'e geri verildiğinde **"Türk sanatseverinin Sadberk Hanım Müzesi"** ile bağlantısı kendi iradesinin dışında basına duyurulduğunda, bu yazıda kendisinden adını kullanma iznini istedim ve bu izni verdi.

6 mayısta olayı ilk kez açıkladığımın hemen ertesi günü telefonlarım çalışmaya başladı. Telefondaki dostlar **Yaman Mursaloğlu** ile ilgili ayrıntıları aktararak sanki özgeçmişine ilişkin bir mozaik panoyu tamamlıyorlardı. Bunlardan birini anlatmadan geçemeyeceğim.

Yaman Mursaloğlu'nun, içinde bir hayvan motifi bulunan bir İznik tabağın fiyatını Sotheby's'in İslam Eserleri Bölümü Başkanı Prof. John Carlswell'in selefi **Steven Wolf** açıkarttırma öncesinde ve sırasında iyice pompalamıştı. Wolf 30 bin sterlinlik (yaklaşık 260 milyon lira) İznik tabağı pompa gücüyle 75 bin sterline (735 milyon lira) tokmağını indirmişti. Bu satışın kurbanı Türk bankacısı **Erol Aksoy**'du. Ancak olayı doğrulatmak ya da yalanlatmak için Sayın Erol Aksoy'a ulaşamadım. Tabağı pazarlayan yine Yaman Mursaloğlu'ndan başkası değildi.

Daha sonra Steven Wolf bu olayın yanı sıra kökeni belli olmayan, çalıntı ve kaçak eserleri müzayedede satma savı ile Sotheby's şirketinden kovulacak ve yerine bölüm başkanlığına Prof. John Carlswell atanacaktı. Steven Wolf, Yaman Mursaloğlu ile gayriresmi ortaklığını bu kovulma işinden sonra resmi ortaklığa dönüştürecekti.

Peter aslında Wolf

Bursa, Hatay, Konya, Balıkesir ve İstanbul camilerinin antikafaresi üçlünün lideri **Süreyya Erhan Karaveziroğlu**'nun dün ifadesinden aktardığımız **"çalıntı eserleri sık sık geldiği İstanbul'da sattığı İngiliz Peter"** İslami eser meraklısı, müzayedeciler, galeriler ve müze yöneticilerinin hiç de yabancı olmadığı Steven Wolf'tan başkası değildi.

Bu arada **"İngiliz Peter"** olarak bir başka İngilizin adı kulağıma fısıldanıyordu. **Oliver Hore** adlı bir İngiliz de İstanbul'a sık sık geliyordu. Londra'da sadece İslami sanat eserleri satan bir galerisi vardı. Steven Wolf gibi İstanbul'da düzenlenen 1989'daki İznik Sergisi, Çiğdem Simavi'nin düzenlediği Uluslararası Antika Fuarı gibi yerlerde boy göstermişti. Bu konuya daha sonra **Ayşegül Nadir** ile yaptığım söyleşide açık-seçik değineceğiz.

İki şamdanın Bursa'da çalınıp Londra'da satışa çıkması olayının patlaması üzerine Yaman Mursaloğlu ilk iş olarak Bayan Sevgi Gönül'e giderek ricacı olacaktır. Ancak Gönül bu konudaki soruma **"ne evet ne de hayır"** diyecektir.

Mursaloğlu, avukatı **Mehmet Ulusoy**'u harekete geçirip Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne **"Adliyeye ve İnterpol'e duyurulmadığı takdirde müvekkilinin iki şamdanı iade edeceğini bildirir."** Kendisi de uçağa atlayıp soluğu Londra'da alır. **"O sırada Türkiye'de olup polise dert anlatmaktansa Sotheby's ile konuşup olayı çözümleyip işin içinden bir an önce sıyrılmak daha akıllıca bir iş olacak"** diye düşünüyor olmalı.

Avukat Ulusoy gerek bana ve gerek yetkililere şamdanlardan birinin Mursaloğlu'na, ötekisinin de bir İngiliz arkadaşına ait olduğunu söylemişti. Bayan Sevgi Gönül sadece birini fark ettiği için ancak bunun satışı durdurulmuş, ötekisi bu açıkarttırmada bir başka galeri sahibinin üzerinde kalmıştı.

Yaman Mursaloğlu, her nedense **"arkadaşına ait olduğunu"** söylediği ve kendisine ait olmayan (!) öteki tombak şamdanı müzayededen satın alan yeni sahibine parasını ödeyip bunu da geri alma gereğini duyuyordu. Kimse ona bu ikinci şamdanla bağlantısından söz etmemişti. Bu telaş, bu panik niyeydi?

Avukatı bana telefonda iki tombağın 21 mayıs salı günü Ankara'da kendilerince teslim edileceğini söylüyordu. Oysa son dakikada bir program değişikliği yapılarak tombakları ne Mursaloğlu ne de avukatı Ankara'ya getiriyordu. Bunları Sotheby's'in işten el çektirilen Mursaloğlu'nun ortağı Steven Wolf'un yerine göreve getirilen **"müzayedeci profesör"** John Carlswell Ankara'ya bizzat getiriyordu.

Olaylar o kadar hızlı gelişmişti ki Londra'daki Türk Büyükelçiliği'nin bu yolculuktan Carlswell'in uçağı ancak havalandıktan sonra haberi olmuştu. Prof. Carlswell, **"yakın dostum"** dediği Türk Büyükelçisi **Nurver Nureş**'e bir telefon bile edememişti. Durum geç saatlerde Ankara'ya bildirilmişti.

Dışişleri Bakanlığı Kültür Dairesi'ne haber ulaştığında uçak neredeyse Ankara'ya inmek üzereydi. Bakanlığın Kültür İşleri Genel Müdür Yardımcısı **Metin Göker** Esenboğa Havaalanı'na zor yetişip Carlswell'i karşılıyordu.

Carlswell, Göker'in telkiniyle iki şamdanı gümrükte **"deklare"** ediyordu. Değer bildiriminde birine 20, ikincisine 10 bin sterlin olarak kaydediliyordu. Carlswell Ankara'daki otel odasına adeta kendisini hapsedercesine kapatıyor ve akşam yemeği ile kahvaltı için dahi dışarı çıkmaksızın geceyi iki tombak şamdanla baş başa geçiriyordu. Mursaloğlu ve avukatının getirmeleri gerekirken neden Sotheby's'in İslam Eserleri Bölüm Başkanı John Carlswell bunları Ankara'ya getirmişti?

Sotheby's Türkiye'de bir şube açmak istiyordu. Sotheby's bu adımı attıktan sonra ikinci adım olarak Türk ve İslam eserlerinin müzayedesi ile bu piyasayı Türkiye'de de kontrolüne almayı düşlüyordu. Nasıl olsa amansız rakibi Christie's'i bu alanda safdışı etmişti. Eski eser ticaretinin korkulu bir olay olmadığını Türk hükümeti ile kamuoyuna anlattıktan sonra Türkiye'deki eski eser yasasını koruyan yasanın delinmesi ile toprak altından çıkmış arkeolojik eserlerin pazarlanması için üçüncü adım atılmış olacaktı. Bu uzun vadeli ve aşamalı planın ilk uygulaması geçen yıl **"Çağdaş Türk Resmi"** müzayedesi ile sahneye konmuş, Sotheby's Türkiye'de ilk müzayedesini düzenlemişti.

Carlswell samimi değil

Bu iki şamdan olayı ise Türk hükümeti ile kamuoyuna sempatik görünmek için yeni ve bulunmaz bir fırsattı. Tombakların sahibi Mursaloğlu'nu da bir yana iterek sanki bu başarıyı kendileri göstermişçesine Türk hükümetinin karşısına bir jestle çıkılması iyi olacaktı...

Nitekim, Prof. Carlswell'in şansı yaver gitti. Ertesi sabah Kültür Bakanı **Namık Kemal Zeybek**'in Balkan kültür bakanları toplantısı programı ile ilgili bir basın toplantısı vardı. Prof. Carlswell bu iki şamdanı bu basın toplantısında bizzat bakana vererek istediği hedefe ulaştı. Olaylar o kadar hızlı gelişmişti ki konuyu başından sonuna kadar izleyen Genel Müdür Yardımcısı Tanju Özoral bu geri verme işini benden duyduğunda şaşırıp kalacaktı. Dışişleri'nden aldığı bilgiyi Genel Müdür Mehmet Akif Işık bu devir-teslim işini bakana bizzat sunup **"başarısını"** tescil ettirecek, ancak her nedense karşı odasında oturan yardımcısına tek kelime bile söz etmeyecekti.

Kaldı ki Sayın Kültür Bakanı Zeybek, bu işin içinde birtakım başka işler olduğunu bilemezdi. Kendisine bunları getiren kişinin art niyetini ve samimiyetsizliğini de bilemezdi. Art niyete daha önce değindik. Samimiyetsizliğinin kanıtı ise şöyle:

Ahlak Yasası'nda imzası var, ama

1 Nisan 1984 tarihinde Londra'da altı maddelik bir **"ahlak yasası"**na 10 müzayede kuruluşu ve sanat galerisi imza koymuştu. Bu imzacılardan biri de Sotheby's idi. **"Ahlak yasası"**nın amacı çalıntı, kaçak ve kökeni bilinmeyen eserlerin ticareti, ihracatı ve ithalatına izin verilmeyecek ve böyle eserler alınıp satılamayacaktı. Eğer bunların geldiği ülkede tarihsel ve kültürel eserlerin satışı ve ihracatı yasaklanmışsa, bu yasalara da saygılı olunacaktı.

Oysa daha önce birkaç örnekle de gösterdiğimiz gibi Sotheby's bu ahlak yasasına uygun olmayan pek çok satış yapmıştı. Kaldı ki bu iki şamdanın ikiz olduğunu bile bile birinin satışını Bayan Sevgi Gönül'ün önerisi üzerine durdurmuş, ancak ötekisinin açıkarttırmasını bizzat Prof. Carlswell yönetmişti.

Dolayısıyla Prof. Carlswell'in bu jesti samimi ve inandırıcı değildi. Ancak Prof. Carlswell gerek Dışişleri ve Kültür Bakanlığı yetkililerine iki şamdan tombağın İstanbul'dan Münih'e kaçırılıp orada aklandıktan sonra nasıl Londra'ya ulaştığına ilişkin **"gizli"** bilgiler de verecekti. Mursaloğlu kendisi yerine bu iki şamdanı Ankara'ya göndermekle bir hata daha işlemiş oldu. Aleyhinde bazı bilgileri günah çıkarma durumundaki Prof. Carlswell ile birlikte göndermişti.

Olayın bir başka yönü de Prof. Carlswell'in Kültür Bakanı'nın yanına çıkarılmasıdır. Prof. Carlswell suçlu değildi, ama suçlulara yataklık yapmıştı ve bu kişinin bakanla görüştürülerek prim yapmasına ortam hazırlanmıştı.

Sotheby's Şirketi'nin Başkanı NATO'nun eski Genel Sekreteri **Lord Carrington**'du. İki şamdanı o değil, şirketin sadece bir bölümünün başkanı olan Carlswell getirmişti. Diyelim ki Türkiye'nin değerli müzayedecileri **Raffi Portakal** ya da **Turgay Artam**'ın yerine yanlarında çalışan dördüncü dereceden bir görevli Paris'e gidip ünlü Kültür Bakanı **Jack Lange**'la görüşmek istese acaba huzura kabul edilirler miydi? Müzayedeci profesörün bu olaydaki muhatabı olsa olsa o ülkedeki Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün ya da Emniyet Genel Müdürlüğü'nün kaçakçılık şube müdürleri olmaz mıydı?

Yarın: Ayşegül Nadir açıklıyor